

nessa, ehkä noin puolessa vuosikymmenessä. Samalla työväki rakensi itselleen, perheilleen ja myös tuleville sukupolville koko elämänsäajan kattavat miljoonaoptiot, sosiaalisilta riskeiltä suojaavan sosiaaliturvan vasta vaariin. Työväen miljoonaoptioilla Uljas tarkoittaa hyvinvointivaltion takaamia kollektiivisia, yhteisöllisiä sosiaalisia oikeuksia, jotka varovasti arvioiden tarkoittavat noin 250 000 euron vararahastoa kutakin työ-

läistä kohden.

Päivi Uljaksen tulkinta on terävä ja tuore. Kirja on luettava, se imaisee lukijan hetkessä mukaansa. Sillä on myös vankka sanoma tähän päivään, hyvinvointivaltion purkamisen, kilpailuttamisen, ulkoistamisen ja tilaaja–tuottaja-mallien aikaan. Maailman syvälinen ja radikaali muuttaminen ei koskaan ole ollut eikä ole tänäänkään vain suurten ajattelijoiden, strategiapäälliköiden tai edustuksellisen

poliittisen eliitin asia. Todelliset syvät muutokset ovat sittenkin aina sitkeän, taitavan kansalaistoiminnan tulosta. Uljaksen kirja on erinomainen oppikirja tämänkin päivän kansalaistoinnille, ihmisten pyrinnoille paremman maailman puolesta. Samalla se osoittaa väijäämättömän selkeästi, miten kauas ylätasolle linnoittautunut poliittinen eliittimme on etähtynyt maailman muuttamisen todellisista perusasioista.

Tutkimusmatkoja arjen teksteihin

ULLA VIERTOLA

Onkohan arki niin harmaa sen vuoksi, että sitä katselee mustavalkoisten silmälasien läpi? Jokapäiväisten rutiinien vastapainoksi kuvittelemme jotakin kokonaan muuta ja erilaista olevan olemassa. Tuttuja ovat sanaparit arki ja pyhä tai arki ja juhla. Myös virallinen tai julkinen ovat jotakin muuta kuin arkea; ei tuntuisi mukavalta joutua jatkuvasti tekemisiin esimerkiksi oikeusviranomaisten kanssa. Toisaalta julkisuudessa on monien mielestä houkutteleviakin puolia: olisi hienoa olla juontajana telkkarissa tai joku laulava ja näyttelevä huippumalli. Silloin ei olisi tavisi eikä eläisi arkea ollenkaan.

Arjen määrittäminen ei ole helppoa. Elämän monimutkaisuus särkee usein rutiinit ja tuottaa monia erilaisia arjen tiloja: joskus arkikin voi olla yhtä juh-

laa, ja varsinkin raskaiden kokemusten jälkeen jotkut meistä taviksista tuntevat olevansa peräti arjen sankareita. Suomen kieli tuntee myös käsitteen ”arkipyhä”, joka edelleen hämärtää mielikuvaa jyrkästä kahtiajaosta. Kuitenkin kaikilla meillä on jokin käsitys siitä, mitä suomalaisen arki on ja millaisista osista se muodostuu. Tuskinpa ”arkijärkinen” kansalainen kuitenkaan kutsuisi näitä osia ”kulttuurisiksi elementeiksi”, ja samanlaista ajanhaaskausta olisi pysähtyä analysoimaan niitä arkisia tekstejä, jotka tänä päivänä kaikkialla ympäröivät meitä; kohtaamme ja ohitamme niitä liikenteessä, juomme ja syöme niiden seurassa ja ne kuuluvat osana työhön tai harrastuksiin. Vesa Heikkisen toimittama kirja *Tekstien arki* sisältää *tutkimusmatkoja jokapäiväisiin mer-*

Vesa Heikkinen (toim.)
Tekstien arki
Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme
Helsinki: Gaudeamus, 2005
326 s.

kityksiimme, polkuja arjen usein itsestään selviltä vaikuttavien, tekstien kuvastamiin ja teksteillä tuotettuihin rakenteisiin. Kirjan tarkoitus on kertoa arjen ja tekstien liitosta: arkiteksteistä ja tekstien arjesta, siitä miten arki välittyy tekstien kautta.

Tämä arkitekstien tutkimus on osa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen hanketta. Arkitekstiipirissä on ollut mukana kolmisenkymmentä tutkijaa eri aloilta. Heikkisen oman panoksen lisäksi kirjassa esiintyy viisitoista muuta kirjoittajaa. Artikkelit jakautuvat kahdeksaan

tutkimusmatkaan tekstien erilaisille esiintymisseuduille. Lukija voi valita haluamansa, kirjan toimittajan mukaan; kaikkialla ei ole pakko käydä. Käytännössä kaikki matkat olivat mielenkiintoisia, ja vaikka kirja ensi näkemältä vaikutti melko massiiviselta opukselta, sen lukeminen ei ollut raskasta. Jotkut matkat tuntuivat johtavan jo tutuille seuduille, kuten kuudes matka *Pikkujuttuja*: Sonja Tirkkonen-Conditin *Voihan pököle! Mustavalkoista karnevaalia Viivin ja Wagnerin tapaan* sekä Pirkko Muikku-Wernerin *”Yhteiset ilot.” Kontakteja nimimerkein*. Toisaalta oli myös sellaisia matkoja, jotka eivät heti luovuttaneet parasta antiaan, vaan vaativat lukijaa mukaan toisenkin kerran ja houkuttelivat harastamaan omaa maallikkotutkimusta lukemisen tueksi. Yksi tällainen oudoille seuduille johtanut sivuhaara löytyi matkalta numero kahdeksan, *Onnen etsijöitä*; siellä Vesa Heikkinen kertoo vakioveikkaamisen ja veikkausvihjeiden kielestä artikkelissa *Ja rivit täyttyivät, voiton ja onnen odottajan rivit*. Jokaisella lukijalla on varmaan omat tutut ja tuntemattomat seutunsa näillä tutkimusmatkoilla arkisiin teksteihin. Niiden kautta paljastuu, miten arki sittenkään ei ole sama kaikille. Joku on kiinnostunut sarjakuvista, toinen veikkaamisesta; joku hallitsee sujuvasti kännykällään tekstiviestien kielen, mutta ei yleensä lue elintarvikepakkauksista edes käyttöohjetta, saati että hän tarkemmin tutustuisi muuhun mainostajan suunnittelemaan informaatioon pakkausten pinnoilla.

Arjen teksteillä on monia tarkoituksia. Ne varottavat, opastavat tai komentavat, mutta myös viihdyttävät ja huvittavat. Yleen-

sä ne pyrkivät tekemään jonkin vaikutuksen, ja kirja Tekstien arki paljastaa, että vaikutukset voivat olla huomattavia. Tekstit toisaalta heijastavat niitä odotuksia, joita meille 2000-luvun suomalaisina asetetaan, mutta myös vahvistavat käsityksiämme ihmiselon perimmäisestä, hyväksyttävästä olemuksesta. Matkalta numero kaksi, *Liikettä tilassa*, Ulla Tiililä pysähtyy miettimään tarralappuun painettua tekstiä bussin ovelissa. Lappu neuvoo sanoja ja kuvia, että ns. normaaliulkokijaa hitaammin liikkuvien henkilöiden pitäisi painaa lastenvaunun kuvalla varustettua painiketta saadakseen lisäaikaa bussista poistumiseen. Tutkija tunnistaa tarran sanattomaksi viestiksi sen, että vain nopea ja vaivaton liikkuminen on yhteiskunnassa vallitsevan normin mukaista; vanhukset, vammaiset ja lapsiperheet ovat poikkeavia, joiden täytyy erikseen anoa lisäaikaa toimilleen. Tarralapun analysointi tuo mieleen oman, yhtä aikaa sekä kiukuttavan että huvittavan muiston menneisyydestä: sain kokea vastaavaa lempeää tekstityranniaa, kun takavuotena jokin tauti iski ilmatyöhällä ja pakotti hakeutumaan paikallisen terveyskeskuksen päivystysvastaanotolle. Päivystys toimi omilla, tarkoitukseen varatuissa tiloissaan, ja tämä antoi erityisen mahdollisuuden käyttää tekstejä täsmäaseina: tavanomaisten terveyskasvatuksellisten julisteiden lisäksi oli kaikenlaisia infolappuja pitkin seinä. Ilmoittautumiskopin pielessä huomautettiin, että päivystyspotilaalta meni lisämaksu ja että edellytettiin suoritusta tasarahalla. Toinen tiedote muistutti potilasta siitä, että hänelle oli päivystykseen varattu vain tietty, lyhyehkö aika vastaanottoa

varten, ja vielä ankarana ukaasina muiden sanojen vakuudeksi oli näkyvällä paikalla selkeä viesti: *Tarvittaessa käytämme kaasusuihketta*. Tekstien arvoperustasta ei ollut epäilystäkään: normi ovat terveet kuntalaiset, päivällä sairastavat vielä juuri ja juuri suvaitaan, mutta vihoviimeisiä kiusankappaleita ovat ne, jotka kehtaavat sairastua virka-ajan ulkopuolella. Itse epäonnistuttuani sekä tasarahasuorituksessa että täysin tietämättömänä sairauteni laadusta ja sen hoitoon tuhlautuvan ajan määrästä yritin mahdollisimman nöyrästi istua jonottamassa jakkarallani. Näin siksi, ettei henkilökunnan olisi tarvinnut käyttää sitä kaasusuihkettaan.

Ensi näkemältä Tekstien arjen aihevalikoima vaikuttaa vähän hajanaiselta, kun matkoilla liikutaan epävirallisesta työmaapäiväkirjasta mehupurkkeihin ja maanteiden opaskilvistä lomaketeksteihin. Hajanaisuudella on kuitenkin selvä peruste: juuri näin monipuolisesti tekstit ovat läsnä ja vaikuttavat arjessa. Lukemisen edistyessä artikkelivalikoimasta kohoaa esiin myös yksi yhteinen teema: sanomalehdet ja niiden erilaiset sisältökonaisuudet. Anita Kärki miettii, miksi sanomalehteä yleensä luetaan, Tirkkonen-Condit pohtii Viivi ja Wagner-sarjakuvan mahdollisuuksia vaikuttaa asenteisiin parisuhteen sisällä, ja Muikku-Werner tutkii kontakti-ilmoituksien sanastoa ja nimi-merkki-identiteettejä. Otsikolla *Lappeenrantaismies löi toista nenään baarissa* Heikkinen, Outi Lehtinen ja Mikko Lounela tarkastelevat sanomalehtien pikkuuutisia, kunnallisia artikkeleita ja valtakunnallisen tason uutisointia. Sanomalehden tarjonta näyttäisi kohtaavan ihmisen tar-

peet niin seikkailun ja jännityksen, parisuhdekaipauksen kuin arkielämän kannalta välttämättömän tiedon suhteen. Anthony Giddens taustavoimanaan Kärki pohtii, miten on mahdollista, että ihminen lehteä lukemalla voi kokea rutiinitoimintoihin liittyviä turvallisuuden tunteita, vaikka lehdessä yleensä on kaikkea muuta kuin turvallisuutta herättäviä uutisia. Tutkijoiden havaintojen mukaan sanomalehti on ennen kaikkea rikosten, onnettomuuksien ja tärkeiden julkisten toimien näyttämö. Tämä ristiriita tuo mieleen kuvan lapsesta, joka illalla omassa vuoteessaan kuuntelee äidin lukemia jännittäviä satuja. Satujen kautta lapsi saa turvallisesti opetella ymmärtämään myös pahojen asioiden olemassaoloa ja tuntea vaaratonta pelkoa; samalla tavalla aikuinen voi sanomalehden avulla turvallisesti tuottaa, pelästyä tai innostua omassa aamukahvipöydässään. Lehtiutiset ovat kuin aikuisten satuja: jännittäviä tapahtumia ja ”kuninkaallisten” edesottamuksia, ja lopuksi prinssi/poliisi/viranomainen pitää huolen siitä, että paha saa palkkansa. Arjen tekstinä painettu sana on myös voimakas asenteiden muodostaja, ja tuttujen, yleisesti hyväksyttyjen asenteiden vahvistaminen lisää turvallisuudentunnetta.

Tekstien arjessa Heikkinen, Lehtinen ja Lounela etsivät tällaisia asenteellisia merkityksiä uutisteksteistä, jotka heidän mukaansa eivät ole ollenkaan niin neutraaleja kuin yleensä uskotaan. Oman tuttavapiirini ja arkipäivän kokemusten perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että sanomalehden lukijat epäilevät ainakin poliitikkojen manipuloivan heitä. Mutta lähes kenellä tahnasa on mahdollisuus manipuloi-

tiin julkisen tekstin avulla: kontaktipalstan ”Raitis ja savuton” vihjailee omistavansa ”onnen avaimet” nimimerkillä ”Tähtisumua”, ja veikkausvihje johdattelee rastia piirtävää kättä. Mainoksia pidetään yleensä valheellisina ainakin siihen asti, kunnes vastaan tulee tarpeeksi kiinnostava tuote, ja työpaikkailmoituksissa vahvistetaan yleistä uskoa siihen, että työnsaanti on nykyään mahdollista vain niille, jotka ikänsä puolesta kuuluvat ”nuorekkaaseen joukkoomme”. Sanomalehti on monille niin kiinteä osa arjen rutiineja, että se saattaa muodostua ad-diktioksi, ja samalla tavalla rutiininomaisesti voidaan hyväksyä myös lehden välittämä kuva todellisuudesta.

Oli kerran aika, jolloin kaikki tärkeä ja tarpeellinen teksti sisältyi raamattuun ja katekismukseen. Näitä teoksia säilytettiin huolellisesti ja niiden sanomaa toisteltiin ulkolukuna. Sen sanoman arvo oli vakaa. Mutta tänä päivänä tuhannet tekstit tavoittavat meidät ja vilahtavat ohitsemme. Mitä niissä todella sanottiin ja mitä siitä muistetaan – eilisen tekstit vietiin jo jätetäperiksi. Meitä varoitetaan uskomaasta kaikkea, minkä luemme, mutta toisaalta meidän pitäisi ymmärtää totella annettuja ohjeita. Tekstit voivat olla valheellisia, virheellisiä tai harhaanjohtavia. Ne voivat pettää, erehdyksessä tai hyötymistarkoituksessa. Tai sitten vain sanoutuakseen irti kaikesta vastuusta niin kuin se T-paidan pesulappu, jossa luki: *pestävä samanväristen kanssa*. Paita oli valkoinen, levein punaisin ja tummansinisin raidoin, ja pesulappu oli kuin pysyvästi keltaista vilkuttava liikennevalo: *olen olemassa, mutta en merkitse mitään; älä katso minuun!*

Heikkinen korvaisi tietoyhteiskunnan käsitteen tekstiyhteiskunnalla teksti-ihmisineen ja tekstitoineen: ”Tekstiyhteiskunnassa tekstejä luetaan, kirjoitetaan, katsellaan ja liikutellaan, tutkitaan ja tuumitaan. Niiden yli kävellään, niihin nojaillaan ja pukeudutaan (...) Yksi yleisimmistä arvioista on, että tekstejä on paljon ja ne lisääntyvät.” Arjen ympäristössä on esimerkiksi siitä, miten ihmisten välisestä sosiaalista kanssakäymistä yritetään korvata teksteillä: informaatiokansioilla, tiedotteilla, etukäteen täytettävillä kyselylomakkeilla. Tutkijat ovat huolestuneita siitä, mitä tästä seuraa: Kaiken tekstin keskellä ihminen on yhä enemmän yksin ja omillaan? Maallikkoo pelottaa ajatus lisääntyvästä ”pesulappuviestinnästä”, teksteistä, joihin ei ole saatavilla selitystä ja joista kukaan ei ota vastuuta. Tällainen pesulapun kaltainen, ympäröivä viesti voi nakertaa yhteisön rakenteita: Miksi enää tarkkailla yhteisiä merkkejä, jos ne eivät tarkoita mitään?

Internet on tekstien suuri tulevaisuus. Jo nyt yhä suurempi osa teksteistä on peräisin paikallisen yhteisön ulkopuolelta. Miten ne ymmärretään ja miten ne vaikuttavat: muokataanko niitä vai muokkaavatko ne kohteensa? Ja entä tilanteet, joissa tekstejä tuotetaan saman yhteiskunnan sisällä, mutta yhä selkeämmin eri ryhmille: nuorille ja vanhoille, miehille ja naisille, rikkaille ja köyhille. Yhteiskunnat ihmisineen jaetaan markkinointikohteiksi, kuluttajasegmenteiksi, riskiryhmiksi ja väliinpuotajiksi – hajota ja hallitse! Kuitenkin arjen eläminen on extreme-laji, johon lisääntyvä tekstien kanssa painiskeleminen voi tuoda lisäväriä, mutta tuskin on

syötä olla liian vakavasti huolissaan tekstiähkyyn tukehtuvan ihmisparan puolesta. Tekstien arjessa sivutaan myös arkikielen kliseitä ja latteuksia, joten räsäkin on paikallaan yksi sellainen: asiat pakkaavat aina järjestykseen jotenkin. Kun ihminen ei enää pysty sopeutumaan, hän nousee kapinaan. Terveystienhoi-

toon liittyviin esimerkkeihin pitäytyen: aina kun synkästi povataan jonkin ilmiön tuhoisaa vaikutusta, mieleen muistuu se ensisen lääkärin huomautus, että lääketiede kokonaisuudessaan perustuu ihmisen sitkeähenkisyteen. Jokainen meistä voi tykönsä miettiä, kuinka paljon valtaa on valmis teksteille anta-

maan. Olisiko riesa vai riemun aihe sellainen ihminen, joka saapuisi sairaalan poliklinikalle monisivuista etukäteishenkilö- ja terveydentilätietolomaketta heiluttaen ja vaatisi henkilökuntaa: Tulkaas joku sanomaan, mitä tässä lukee!

Mainio mies ja menettelevä kirja

PERTTI HEMÁNUS

Heikki Koski on mainio mies, enkä usko kuulevani vastaväitteitä. Hänen parhaita puoliaan on kyky ottaa ihmiset ihmisinä tuijottamatta puoluekantaan tai sen puutteeseen. Jotkin harvat poikkeukset eivät muuta asiaa. Poliittisesti hän sattuu olemaan sosialidemokraatti.

Opus alkaa asekkennällä, johon Kosken maalaisliittolainen viljelijä-isä osallistui. Oma sukuni ei ollut millään lailla asiassa mukana. Kirjoittaja tulee lopuksi siihen tulokseen, että asekkentä oli isänmaallinen teko mutta samalla ”aikamoista uhkapeliä isänmaan tulevaisuudella”. Olen samaa mieltä, erityisesti sitaattien sisällä olevasta päätelmästä. Myönnän muuten, että kätäjät toimivat vakaumuksensa pohjalta, ja toisaalta Neuvostoliiton kanta paljastuneisiin tekoihin ei ollut kovinkaan kova, ei Koskenkaan mukaan.

Tunnen eräänlaista läheisyyttä Heikkiä kohtaan siksi, että olemme kumpikin syntyneet ja

kasvaneet Varsinais-Suomessa ja käyneet saman koulun, Salon yhteislyseon. Kun olin viimeisellä luokalla, Koski oli ensimmäisellä. Olemme tavanneet silloin tällöin, vain satunnaisesti.

Mainion miehen kirjakin menettelee, mutta siitä löytää myös huomautettavaa. Ensiksi ihmettelen sitä, miten vähän kirjoittaja kuvaa Porin vuosiaan. Kun hän tuli 27-vuotiaana SKDL:n vastustuksesta huolimatta tuon kaupungin sosiaali- ja sivistystoimen apulaiskaupunginjohtajaksi ja kaksi vuotta myöhemmin ykköskaupunginjohtajaksi, nimitykset olivat perin harvinaisia, Porin kokoisissa kaupungissa ehkä jopa ainutkertaisia. Jälkimmäinen valinta oli käytännössä yksimielinen.

Pori oli noina vuosina nykyistä suurempi kaupunki ja siellä vallitsi miltei täystyöllisyys. Kaupungin valtavat vaikeudet alkoivat silloin, kun sen suurteollisuus lopetti lyhyen ajan sisällä koko toimintansa siellä. Tie-

Heikki Koski
Virkamieshallitus, viinit ja
läänit
Like, 2005
287 s.

dän, että kovat kokoomuslaiset hyväksyivät nuo ratkaisut lähes orjamaisesti ja vaativat vain kaupungilta korvaavia toimia. Niitä on saatu, mutta vieläkin Porin väkiluku ei ole saavuttanut entistä maksimiaan ja tässä kaupungissa, maamme kymmenenneksi suurimmassa, työttömyysluvut sijoittuvat yhä ykköseksi.

En epäile, etteikö Koski olisi omalla johtokaudellaan tehnyt parastaan. Yllättävän vähän hän kuitenkin kirjassaan uhraa tälle tilaa. Saattaako olla paha virhepäätelmä kuvitella, että hän ei sittenkään ollut juuri kaupunginjohtajana parhaimmillaan? Sen sijaan Alkon pääjohtajana hän epäilemättä oli mitä erinomaisin, ja noiden vuosien kuvaus kuuluu kirjan ras-